

РОЗДІЛ 2. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО
І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИЕВОЛЮЦІЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ МОДЕЛІ УКРАЇНИ:
ЕКОНОМІЧНИЙ КОНТЕКСТTHE TRANSFORMATION OF UKRAINE'S SOCIOCULTURAL MODEL:
ECONOMIC VIEW

У статті розглянуто еволюцію соціокультурної моделі України з акцентом на її економічну компоненту. Ключовими вимірами аналізу обрано історичний та цивілізаційний. Розкрито трансформацію соціокультурної моделі у площині «аграрне – індустріальне – постіндустріальне суспільство». Визначено роль та значення специфіки історичного розвитку України, свідомого та насильно насадженого цивілізаційного вибору українського народу у трансформації соціокультурної моделі. Розглянуто сучасну соціокультурну модель України.

Ключові слова: соціокультурна модель, цивілізація, суспільство, індустріалізація, постіндустріальне суспільство, ринкова економіка, адміністративно-командна система, індивідуалізм, європейські цінності.

В статье представлена эволюция социокультурной модели Украины с акцентом на ее экономической составляющей. Анализ произведен исходя из особенностей исторического и цивилизационного развития Украины. Раскрыта логика трансформации социокультурной модели в последовательности «аграрное – индустриальное – постиндустриальное общество». Определены роль и значение специфики исторического развития Украины,

осмысленного и насильственно навязанного цивилизационного выбора украинского народа в трансформации социокультурной модели. Рассмотрена современная социокультурная модель Украины.

Ключевые слова: социокультурная модель, цивилизация, общество, индустриализация, постиндустриальное общество, рыночная экономика, административно-командная система, индивидуализм, европейские ценности.

The article reviews the evolution of Ukraine's sociocultural model with an emphasis on its economic component. The analysis was carried out in view of features of historical and civilizational development of Ukraine. The sociocultural model transformation was researched in succession «agricultural – industrial – post-industrial society». The role and significance of Ukraine's history peculiarities, conscious and forcibly imposed civilization choice of the Ukrainian people were identified in the process of sociocultural model evolution. The current sociocultural model of Ukraine was considered.

Key words: sociocultural model, civilization, society, industrialization, post-industrial society, market economy, administrative-command system, individualism, European values.

УДК 316.324.8:338.012.23](477)(045)

Адамович М.П.

аспірант кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу
Національний авіаційний університет

Постановка проблеми. Незважаючи на світове визнання незалежності та суверенності України та багатовікові традиції української державності, досі залишаються скептики, які наголошують на тому, що Українська держава – штучне утворення, якому немає місця в геополітичному просторі та світовому господарстві. На жаль, ці скептики є не лише серед іноземних політиків вороже налаштованих до України держав, але й серед українців.

Неоднозначне сприйняття української державності спричинене двома ключовими чинниками. По-перше, складним історичним минулим: періодичність української державності – Українська держава княжої доби, Козацька держава, Українська держава доби національно-визвольних змагань, Карпатська Україна і сучасна Україна; поряд зі значно тривалішими періодами перебування українського народу у складі інших держав – Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, Російської, Османської та Австро-Угорської імперій, що визначальним чином вплинуло на українську культуру та систему соціальних зв'язків, включаючи їх

економічну компоненту. По-друге, лінією розмежування західної цивілізації європейського зразка та православної східноєвропейської цивілізації, яка пролягає умовно по Дніпру та зумовлює цивілізаційний розкол України на Схід та Захід у соціокультурній площині.

Всю історію України пронизує питання цивілізаційного вибору, що супроводжується відповідною зміною соціокультурної моделі. Нині ж це питання постало під новим кутом актуальності та призвело до загострення геополітичної ситуації в регіоні, зміни кордонів в Європі, трансформації політико-економічних зв'язків у світі, соціокультурних змін в українському суспільстві та реформування економічної системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Моделі розвитку соціокультурних систем усебічно й ґрунтовно досліджені у працях таких науковців, як: Ф. Бродель, І. Валлерстайн, Л. Гумільов, Н. Данилевський, Б. Єрасов, М. Ільїна, Дж. Модельскі, Х. Ортега-і-Гассет, П. Сорокін, А.Дж. Тойнбі, А. Шлеєнгер, О. Шпенглер, Ю. Яковець та ін.

Соціально-економічний аспект розвитку українського суспільства в історичному та цивілізаційному контекстах представлений у наукових роботах В. Борисенка, М. Вівчарика, П. Герчанівської, М. Дихи, П. Кононенка, О. Чмир та ін.

Проте недостатньо дослідженим залишається економічний складник соціокультурної моделі України та його змістовна трансформація у взаємозв'язку із соціокультурними змінами в українському суспільстві.

Постановка завдання. Метою дослідження є розкриття процесу та основних етапів еволюції соціокультурної моделі України, а також їх змісту з акцентом на соціально-економічні зміни у суспільстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Еволюція соціокультурної моделі України і відповідної їй економічної системи відбувалася у двох взаємообумовлених вимірах: історичному та цивілізаційному. Історичний вимір відображає суспільні зміни як динамічний процес: одні події, явища та тенденції приходять на зміну іншим; цивілізаційний – розвиток суспільства, який для України включає ще й вибір між західною та східноєвропейською (православною) цивілізаціями. Прикладом поєднання історичного та цивілізаційного вимірів є перехід від аграрного суспільства до індустріального, а з часом і до постіндустріального.

С. Хантінгтон, говорячи про конфлікт і межі цивілізацій, проводить межу між західною та православною цивілізаціями по лінії кордону західного християнства, усталеного до 1500 р., що проходить саме через територію України [1]. Але історичні події спричинювали зміну кордонів держав, що супроводжувалося зміною панівної релігії на українських землях відповідно до їх переходу зі складу однієї держави до іншої. Як наслідок, Західна Україна хоч і залишалася на периферії західного суспільства, але долучилася до загальноєвропейської історії: епохи феодалізму, Ренесансу, Реформації, Просвітництва, Великої французької та промислової революції. Східна ж Україна перебувала у складі Російської імперії, до якої лише дійшло відлуння історичних подій, які визначили долю й сформували соціокультурну модель західної цивілізації.

Незважаючи на те що рівень економічного розвитку українських земель, що перебували у складі царської Росії, відставав від рівня економічного розвитку українських земель, що були у складі країн західної цивілізації, у другій половині XIX ст. їх також охопив процес індустріалізації, і поступово почали вимальовуватися обриси не аграрної, а промислової України.

Індустріалізацію східноукраїнських земель здійснювали іноземні, а не російські компанії. Наприклад, залізничне будівництво до 80-х років XIX ст. велося іноземними акціонерними компаніями, яким керівництво Російської імперії гарантувало

5% прибутку на вкладений капітал. Провідна роль належить іноземному капіталу й у промисловому становленні Донбасу, де протягом 1872–1899 рр. дрібні вугільні розробки козацької старшини, місцевих поміщиків та заможних селян замінили 20 великих кам'яновугільних акціонерних компаній. Іноземним інвесторам було передано й концесію на видобування корисних копалин. Особливий вклад у розвиток металургійної галузі здійснив Дж. Юз, заснувавши «Новоросійське товариство кам'яновугільного, залізного, сталевого і рейкового виробництва». Основними країнами – донорами капіталу були Бельгія, Франція та Велика Британія. Таким чином, трансформація соціокультурної моделі України відбувалася не тільки в бік переходу від аграрного до індустріального суспільства, а й проникнення технологій, засобів виробництва, цінностей, традицій торгівлі та ведення підприємницької діяльності західної цивілізації на території православної. Зокрема, у 1900 р. продуктивність металургійних заводів Півдня України у 7,3 рази перевищувала продуктивність металургійних заводів Уралу, що було наслідком використання у виробництві прогресивних технологій та високо-технологічного устаткування [2].

Із середини XIX ст. капіталізація охопила практично всі галузі економіки, в окремих – переважав не іноземний, а український капітал, що свідчить про зародження прошарку українських капіталістів. Серед таких галузей – цукрова, борошномельна, винокурна та олійна, тобто сфери харчової промисловості, близькі для аграрної України. Отже, перші українські капіталісти вийшли саме із класу заможних селян.

Територіальне розміщення українських земель на межі західної та православної цивілізацій, міграція населення, постійні культурні та економічні зв'язки призвели до того, що ще в дорадянську епоху український народ за своїми соціокультурними особливостями був більш наближений до європейських країн, ніж до російського народу.

Наприкінці XIX ст. російський антрополог Д. Анучин у статті «Малороссы» чітко визначив характерні соціокультурні риси української нації: розвиток індивідуального начала за рахунок громадського (подвірна форма землеволодіння, слабкість общинного ладу, подрібненість родин, перевага інтелекту та почуттів над практичною діяльністю і, як наслідок, утвердженість переважно в естетичній та інтелектуальній сферах), байдужість до догматизму, схильність до гумористичного (об'єктивно-іронічного) ставлення до себе та навколишньої дійсності, активний характер (важко наважитися, але українець затятий у досягненні поставленої мети), розвиненість уяви (схильність до символів, порівнянь та образів) [3]. Ці соціокультурні особливості українців, що формувалися протягом багатьох століть на ґрунті еко-

номічних та побутових умов життя, становлять основу соціокультурної моделі України і зберігають свою актуальність у всі часи, у тому числі й на початку ХХІ ст.

Отже, перед початком радянського етапу еволюції соціокультурної моделі України українській нації значно більше були притаманні індивідуалізм та тіснота родинних зв'язків, ніж колективізм, а отже, й марксизм-ленінізм загалом, оскільки ідеалами останнього були зміна капіталістичних відносин на комуністичний/соціалістичний лад, формування робітничого класу (для УСРС – на заміну вже сформованого класу селян), відсутність конкуренції, підпорядкованість та підконтрольність усіх сфер суспільного життя централізованій владі, рівномірний розподіл суспільних благ, ліквідація найманої праці, догматизм та ін.

Поширення радянської ідеології на територію сучасної України супроводжувалося болючими й часто непоправними змінами усталених традицій та суспільного життя українського народу.

В економічній площині це – перехід від приватної до колективної власності з конфіскацією приватної власності селян, поміщицьких та церковних земель, націоналізацією промислових підприємств та банків, індустріалізацією та створенням великих колективних господарств на основі самостійних селянських дворів, примусовим «розкуркуленням» класу заможних українців, які заробили свій скарб важкою працею, ощадливістю та хазяйновитістю, а також «підкуркульників» за супротив вступу до колгоспів; зміна адміністративного поділу, що призвело до трансформації усталених економічних зв'язків та перехід до жорстких адміністративно-командних методів управління; централізація господарського життя та народногосподарського комплексу в межах СРСР.

У соціокультурній площині – тоталітаризм та диктатура влади; руйнація традицій та звичного способу життя; закриття громадських, наукових, культурних, торговельних та промислових товариств та установ; закриття українських шкіл, система яких була найбільш розвиненою на території Західної України, яка до 1939 р. перебувала у складі Польщі; нав'язування ідеї існування єдиного радянського народу, ідентичності українського та російського народів, меншовартості української нації; російська мова – мова міжнародного спілкування; насадження культури доносів, підозрілості та всеохоплюючого терору.

Окремо слід відзначити вплив «возз'єднання Західної України з УСРС» у листопаді 1939 р. на соціокультурну модель Західної України, яка суттєво відрізнялася від соціокультурної моделі Східної України. Так, становлення радянської влади відбувалося на всій території України однаковими методами, тоді як багатомісячне перебування українських земель у складі різних держав, що належали до різних циві-

лізацій, наклало свій відбиток: відмінності у духовному та економічному житті, традиціях та народних звичаях. Як наслідок таких корінних відмінностей у світосприйнятті, більшість населення Західної України взагалі не бачила раціональної доцільності та не розуміла соціального сенсу націоналізації приватних будинків та дрібних ремісничих майстерень. Керівні кадри та інші уповноважені особи, навіть ті, що прибували зі Східної України, а не інших радянських республік, не знали місцевої західноукраїнської специфіки. Це призвело до протиправної колективізації земель (у селян відбирали навіть прабатьківську землю), порушень у сфері податкової політики та хлібозаготівель [4, с. 119–120].

Радянський етап в історії України призвів до викривлення історично сформованих соціокультурних особливостей українців і відповідних змін у соціокультурній моделі. В основу соціокультурної моделі УСРС було закладено комуністичну ідеологію, а розбудова її економічної компоненти відбувалася за принципами адміністративно-командної системи, що призвело як до негативних, так і позитивних соціально-економічних наслідків.

Серед негативних наслідків слід відзначити: знецінення людської праці, формалізацію процесів та придушення ініціативи, втрату вродженого підприємницького хисту українців; розірвання традиційних соціокультурних та економічних зв'язків із західною цивілізацією; формування ізольованого суспільства, обмеженого в контакт із зовнішнім світом, надбаннями світової культури, результатами технологічного та економічного прогресу; знищення класу вільних селян та українських капіталістів; централізація влади, жорстка регламентація та контроль усіх сфер суспільного життя; бюрократизація усіх суспільних процесів; байдуже ставлення до колективних засобів виробництва та розкрадання державного/колективного майна; підпорядкування економіки політичній меті, тобто націленість економічної системи на задоволення загальнодержавних інтересів, представлених переважно ВПК, а не інтересів окремого громадянина; викривлення системи ціноутворення; обмеження інтелектуальної свободи та втрата індивідуальності; скорочення необхідності використання інтелекту й всебічного розвитку знань; формування у свідомості громадян нормального ставлення та сприйняття бідності та хронічного дефіциту як невід'ємної складової буття.

Серед позитивних: завершення індустріалізації та становлення індустріального суспільства, формування робітничого класу, підвищення грамотності населення, розвиток інженерних спеціальностей.

Соціокультурна сутність українців, сформована протягом багатьох віків, була викривлена, але не повністю втрачена в період УСРС. І вже під час проведення референдуму з питання державної незалежності 1 грудня 1991 р. українці зробили вибір на

користь нової соціокультурної моделі, якій притаманні ринкова економіка, ліберальна демократія та європейські цінності. Тобто це був свідомий вибір західної цивілізації європейського зразка, а не збереження морально застарілого і невідповідного прогресивним реаліям розвитку світового господарства радянського вектору економічного та суспільного зростання.

У цей період відбувається низка засадничих змін у соціокультурній моделі України: заміна ідеологічної платформи розвитку радянського суспільства на економічний фактор; трансформація сутності ринкових відносин (приватна власність на засоби виробництва замінює колективну та державну); стрімке майнове розшарування, суттєвий розрив у рівні багатства між групами найзаможніших та найбідніших українців; утрата нормативно-ціннісних регуляторів суспільного життя (марксистсько-ленінська ідеологія втратила суспільний вплив і загалом не відповідає дійсності, а нові регулятори ще не були сформовані); зниження рівня інтегрованості й консолідованості соціуму як наслідок соціально-економічної кризи; втрата мотивації, що відповідає колективним інтересам, і слабка індивідуальна мотивація; девальвація ціннісних імперативів, традиційних радянських норм та правил життя, моралі, табу та соціальної взаємодії; конфлікт поколінь.

Соціокультурній моделі України, як і моделям багатьох інших країн пострадянського простору, на початку ХХІ ст. були притаманні такі симптоми соціокультурної ентропії: порушення цілісності норм та форм соціальної організації й регуляції, системи ціннісних орієнтацій, комплексів культурних інститутів, каналів соціокультурної комунікації, стратифікованих ідеології, моралі, засобів життя, механізмів соціалізації особистості, нормативних параметрів її культурної та соціальної адекватності суспільству [5, с. 13].

Основні причини, що зумовлюють ці соціокультурні симптоми: соціально-економічна криза (зміна характеру потреб та соціальних інтересів людей, їх взаємозв'язку та взаємозалежності, невідповідність між результатами та очікуваннями, економічними можливостями та соціально-економічними потребами індивідів); криза пануючої світської та релігійної ідеології; зниження ефективності сформованих інститутів соціальної регуляції й необхідність їх модернізації; політична криза та політичні протистояння.

Поряд із цим низка соціальних та економічних перетворень у бік побудови економічної системи на капіталістичних засадах призводять до того, що 17 лютого 2006 р. Міністерство торгівлі США визнає ринковий статус економіки України [6]. І хоча не можна стверджувати, що національна економіка України є дійсно ринковою, навіть через 10 років із моменту її визнання такою США, але сам цей факт указує на успішність змін базових економічних принципів соціокультурної моделі.

Переорієнтація на ринкову економіку, ліберальну демократію та утвердження в українському суспільстві європейських цінностей супроводжувалися розвитком індивідуалізму. Все більше українців виходить за межі усталеної для українського соціуму радянської культурної системи, знижується ефективність інкультурації та соціалізації особистості через такі інструменти, як традиційні методи виховання, освіта, державна ідеологія, пропаганда та Церква. Такі зміни сприймаються негативно більшістю громадян України, що спричинено розривом поколінь (молодь більш відкрита до змін, тоді як люди старшого віку – менш), закостенілим радянським укладом мислення (колективізм, соціальна рівність, суспільна власність та ін.), сформованим стереотипом «індивідуалізм – зло».

Тоді як у сучасній глобальній економіці все більше зростає роль окремої особистості, яка здійснює прорив і визначає основні вектори глобального економічного розвитку. Це й індивідуал-інноватор, й індивідуал-підприємець, й індивідуал-споживач. Звідси випливає й дійсне, а не традиційне для українського суспільства негативне розуміння сутності індивідуалізму як повноцінного прояву людської індивідуальності, як цінності, що дає змогу максимально реалізувати потенціал та розкрити талант людини, зберігаючи свою неповторність. Саме особистість, яка розкриває свою індивідуальність, може принести максимальну користь суспільству, зробити щось гідне й здійснити це так, як не може ніхто інший.

На підтримку такого розуміння індивідуалізму, а не як винятково егоїстичної діяльності індивіда, свідчать результати соціального опитування, проведеного за методикою Шварца серед молоді 7–8 грудня 2013 р. на столичному майдані Незалежності. Так, більшість опитаних як найважливіші ціннісні пріоритети вказали безпеку, доброзичливість, самостійність та універсалізм, а як найменш важливі – конформізм, традиційність та стимуляцію. При цьому більшість молоді вказала, що прагне покращити не якість власного життя, а якість життя в країні, й готова задля цього йти на втрати та незручності [7, с. 238]. Практичним підтвердженням отриманих результатів стали події на Євромайдані у лютому 2014 р. та подальший розвиток громадянського суспільства в Україні.

Із відходом від соціокультурної моделі радянського зразка в Україні відбувається й переорієнтація на постіндустріальне суспільство, що за своєю суттю відповідає соціокультурним особливостям української нації, які були сформовані ще в дорадянську епоху. Постіндустріальне суспільство відкриває перспективи для реалізації інтелекту та гострого розуму українців, повноцінного розкриття індивідуального начала. Хоча для повноцінного розкриття людського потенціалу України необхідно позбавитися від обмежень та умовностей, які накладає на особистість радянський соціокультурний спадок.

Ураховуючи особливості сучасного етапу глобалізації та специфіку глобалізаційних процесів, формування постіндустріального суспільства, розгортання епохи техноглобалізму та тенденції розвитку світового господарства, у XXI ст. основою розбудови соціально-економічної системи України повинен стати інноваційний розвиток. І, відповідно, в основу соціокультурної моделі України повинні бути покладені освіта, знання, креативність та енергія індивіда, вимірами яких в умовах розвитку «економіки знань» є людський капітал та людський потенціал. У цілому концепції соціально-економічної моделі розвитку України пройшли низку трансформацій (табл. 1).

Перехід від індустріальної до постіндустріальної стадії розвитку суспільства супроводжується зміною ціннісних імперативів: в індустріальному суспільстві превалюють матеріальні цінності, тоді як у постіндустріальному – соціум тяжіє до духовних

цінностей, центральне місце серед яких належить людській гідності. Соціокультурні цінності сучасного глобалізованого світу – демократичні цінності. А їх відповідник для західної цивілізації європейського зразка – європейські цінності: повага прав людини, демократія і верховенство права, свобода, справедливість, вільна конкуренція та ін.

Тернистий шлях становлення України як незалежної держави супроводжувався постійною зміною вектору соціокультурного розвитку між західною цивілізацією й європейськими цінностями та православною цивілізацією й радянськими цінностями (так званими слов'янськими цінностями). Але в 2014 р. Україна зробила свій усвідомлений цивілізаційний вибір на користь західної цивілізації європейського зразка.

Найбільш близькі європейські цінності молоді України, серед яких провідне місце займає свобода слова (рис. 1).

Таблиця 1

Трансформація концепцій соціально-економічного розвитку України

Науковці	Ідеї, закладені в основу моделі
В. Пинзеник, В. Лановий	Ідеї неоліберальної концепції американського монетаризму: обмеження державного втручання в економічні процеси та структурні реформи в економіці.
А. Гальчинський, С. Мочерний, Ю. Пахомов, В. Черняк	Теорія державного регулювання економіки в рамках кейнсіанської методології. Перетворення економіки України на орієнтовану на соціальні проблеми економіку змішаного типу.
С. Єрохін	Ідеї неоінституціоналістів: інституціональна модернізація – основа економічного розвитку та структурної трансформації економіки. Активізація ролі держави, зокрема посилення її розподільчих та регулюючих функцій.
Інститут економічного прогнозування НАН України	Теорія ендогенного зростання: саморозвиток та самовідтворення господарської системи України за рахунок внутрішніх чинників та механізмів господарського розвитку. Активна економічна політика держави – сприяння максимізації залучення наявних ресурсів і механізмів у процесі формування стабільної економічної системи, її кількісного та якісного зростання.
В. Геєць, В. Александрова, Л. Федулова (поч. XXI ст.)	Інноваційна модель розвитку: державна підтримка інноваційних підприємств, створення привабливого інвестиційного клімату, залучення інвесторів до високотехнологічних та наукомістких виробництв, створення інноваційної інфраструктури та стимулювання поширення інновацій 5-го та 6-го ТУ, кредитування технічного оновлення виробництв, розробка системи сертифікації, комерціалізація та просування інновацій, модернізація системи освіти, інвестиції у розвиток людського потенціалу.

Джерело: складено автором на основі [8, с. 78–81]

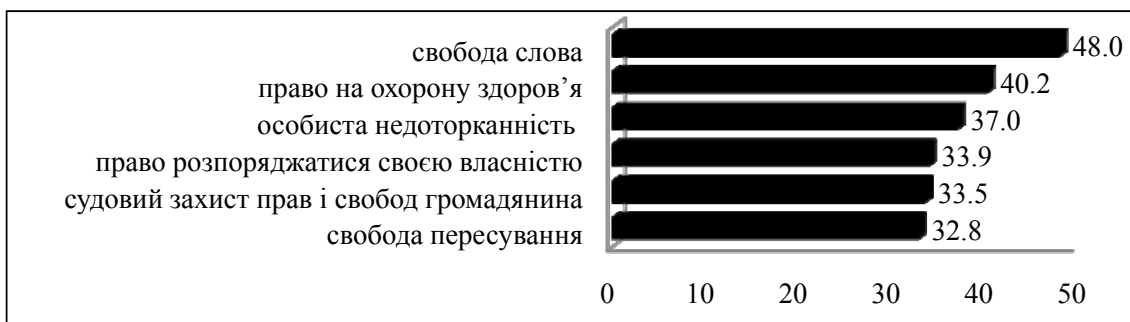

Рис. 1. Всеукраїнське дослідження Інституту Горшеніна основних цінностей молоді України, березень 2012 р., %

Джерело: побудовано автором на основі [9]

Вибір українським суспільством європейських цінностей та західної цивілізації супроводжується поступовим усвідомленням українців себе як європейців, що підтверджують результати досліджень Фонду «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва спільно із Центром Разумкова (табл. 2).

Таблиця 2

Чи відчуваєте Ви себе європейцями?

Період	Так	Ні
Травень 2013 р.	34	55
Грудень 2013 р.	44	50
Листопад 2015 р.	47	42

Джерело: складено автором на основі [10]

Отже, сучасна соціокультурна модель України ґрунтується на соціокультурних особливостях українського народу, сформованих ще наприкінці XIX ст., орієнтована на розвиток постіндустріального суспільства, закріплення духовних цінностей, представлених європейськими цінностями, і завершення економічних перетворень у напрямі становлення повноцінної ринкової економіки.

Висновки з проведеного дослідження. Історичний та цивілізаційний виміри еволюції соціокультурної моделі України невід'ємно пов'язані і взаємообумовлені.

Основними напрямками трансформації соціокультурної моделі України є:

1. Перехід «дорадянська – радянська – пострадянська» соціокультурна модель: формування соціокультурних особливостей української нації з яскраво вираженими індивідуалізмом та інтелектуальним підходом до вирішення завдань класу селян та українських капіталістів у дорадянський період; становлення адміністративно-командної економічної системи та комуністичної ідеології з їх всеосяжним тоталітаризмом та контролем у радянську епоху; повернення до дорадянських соціокультурних особливостей українського народу разом зі становленням незалежної Української держави, орієнтація на розбудову ринкової економіки, закріплення у суспільстві ліберальної демократії та європейських цінностей.

2. Цивілізаційний вибір між західною цивілізацією європейського зразка й європейськими цінностями та православною східноєвропейською цивілізацією зі слов'янськими, а фактично радянськими, цінностями. В історичному контексті це набуло вигляду: перебування українського народу одночасно у складі країн західної та православної цивілізацій у дорадянську епоху; охоплення всіх

українських земель східноєвропейською соціокультурною моделлю; свідомий вибір Україною західної цивілізації та європейських цінностей спершу у грудні 1991 р., а пізніше – на Євромайдані 2013–2014 рр.

3. Зміна аграрного суспільства індустріальним, а на початку XXI ст. – поступ постіндустріального суспільства. Разом із цим відбувався класовий перехід від пануючого класу селян до робітників. А нині – динамічний розвиток підприємницької діяльності, креативності та індивідуальності робочої сили. Орієнтація суспільства на матеріальні цінності індустріального суспільства й розуміння істинної сутності духовних цінностей, у системі координат яких центральне місце належить людині, постіндустріальним суспільством.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций? / С. Хантингтон // Полис. – 1994. – №1. – С. 33–48 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000648>.
2. Борисенко В. Курс української історії: 3 найдавніших часів до XX ст. / В. Борисенко. – К. : Либідь, 1998. – 616 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://borysenko.npu.edu.ua/titul>
3. Кононенко П.П. Українці: хто ми, які ми, чого ми варті / П.П. Кононенко // Вечірній Київ. – 1994. – 11 січня.
4. Вівчарик М.М. Україна: від етносу до нації / М.М. Вівчарик. – К. : Вища школа, 2004. – 239 с.
5. Герчанівська П.Е. Моделі розвитку сучасних соціокультурних систем / П.Е. Герчанівська // Культурологія. Філологія. Музикознавство. – 2013. – № 1. – С. 11–16.
6. Україні надано статус країни з ринковою економікою [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=29340565.
7. Чмир О.Б. Ціннісні орієнтири української молоді в умовах сучасних соціокультурних викликів / О.Б. Чмир // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2015. – № 60. – С. 234–243.
8. Диха М. Моделі соціально-економічної трансформації України / М. Диха // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2012. – Вип. 5-2. – С. 77–85.
9. Всеукраїнське дослідження: основні цінності молоді України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://socioplus.com.ua/vseukrajinske-doslidzhennya-osnovni-tsinnosti-molodi-ukrajiny>.
10. Як українці розуміють євроінтеграцію: очікування та настрої суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dif.org.ua/ua/polls/2016a-jak-ukrainci-rilstva-.htm>.